

SİVAS KİLİM SECCADELERİ

Fahrettin KAYIPMAZ*

Naciye KAYIPMAZ

Bu makaleye konu olan Sivas kilim seccadeleri, Sivas ve çevresindeki yaygı bölgelerini tamamen kapsayan veya Sivas ve çevresindeki bütün seccade tipi yaygıların tanıtımını amaçlayan bir araştırma değildir. 1985-1988 yılları arasında, Sivas ve çevresindeki Vakıf ve İl Müftülüğü camilerinde, tamamı vakıf teberukat eşyası durumundaki halı ve kilimlerin araştırılması kapsamında, değerlendirmeye aldığımız 22 adet "Sivas kilim seccadesi"ni içermektedir.

Sivas; Türkler'in bu bölgeye geldiği 12. yüzyıl sonundan itibaren Türk kültür ve düşüncesinin önemli bir merkezi olmuştur. Bu devirle birlikte başlayan gerek mimari ve gerekse el sanatlarındaki gelişme, çok değerli miraslarla günümüze değin süregelmiştir. Bu geniş perspektif içinde, hiç şüphesiz apayrı bir değeri ve özelliği bulunan düz veya düğümlü dokuma yaygılarımız; Sivas'ta çok geniş bir bölgede, kendine has tarzlarda, birçok yöresel dokuma mirasını oluşturmuştur.

Divriği, Şarkışla, Zara ve Kangal gibi önemli dokuma merkezlerinde üretilmiş olan Anadolu'nun özgün dokuma parçaları halı ve kilimlerimiz, bugün Türkiye müzelerinin önemli koleksiyonlarını oluşturmaktadır. Hepsi başlıbaşına ayrı dokuma karakterine sahip bu merkezler birleşerek Sivas halı ve kilimlerini ifade etmektedir.

Sivas'ın düz ve düğümlü dokuma yaygılarını tarihi gelişim içinde ele alan "**Erken Dönemden Günümüze Sivas Halı ve Kilimleri**" adlı geniş bir çalışma tarafımızdan hazırlanmaktadır.

Makalede ele alınmış olan "Sivas Kilim Seccadeleri" hazırlanan büyük çalışma içinde küçük bir bölümü oluşturan, camilerimizde tesbit edilerek Sivas Müzesi'nde bir araya getirilen 22 adetlik Sivas kilim seccadesini içermektedir.

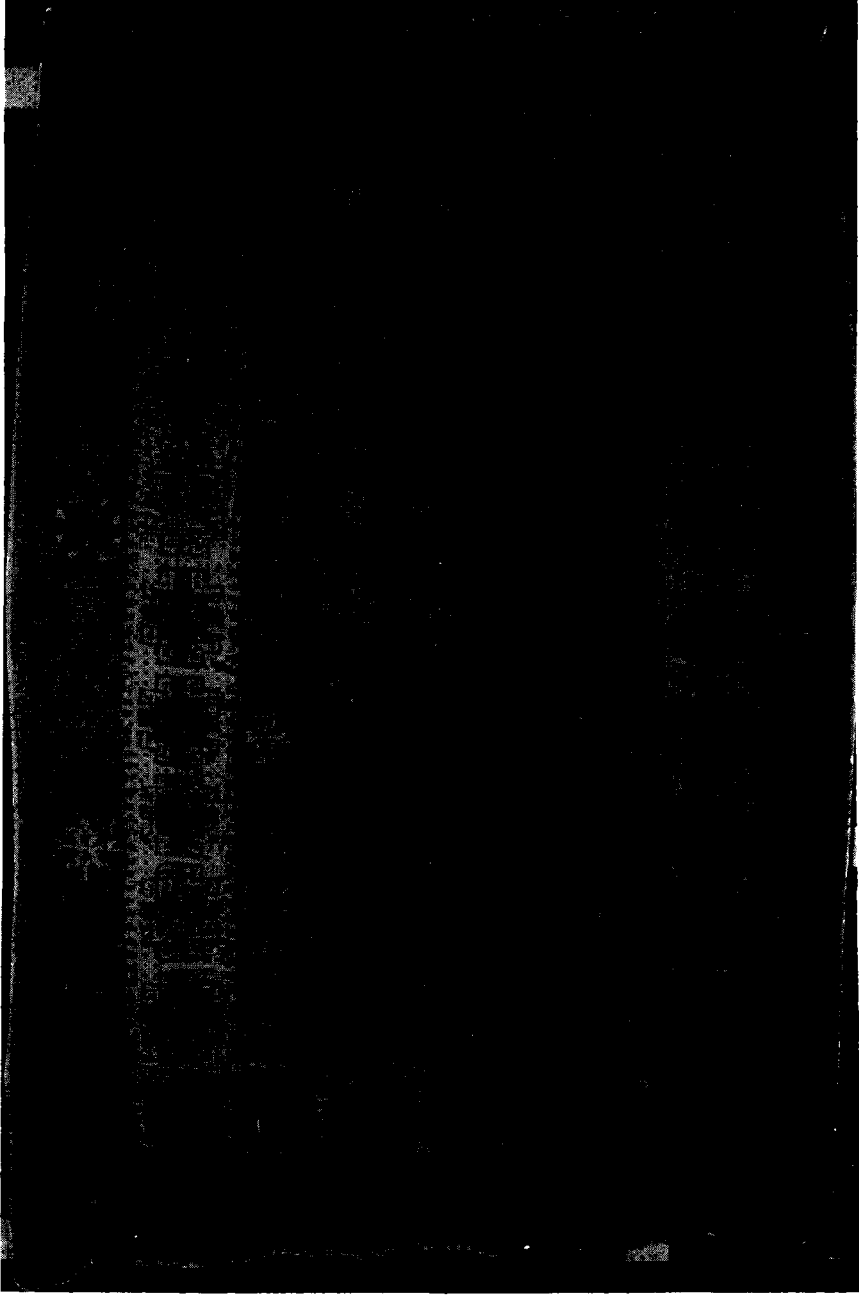
Sivas kilim seccadelerini ele alırken, onları Anadolu kilim seccadelerinden ayrı düşünmek eksiklik, hatta yanlışlıklara neden olacaktır. Anadolu'ya 12. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar çok geniş bir zaman dilimi içinde ve farklı yerlerden göç eden Türk boyları veya oymakları, kendi düşünce ve estetik değerlerini de beraberlerinde getirdiklerinden bugün Anadolu'muzun her köşesi çok çeşitli âdet ve geleneklerin bütünleştiği ve yanyana yaşamaya devam ettiği geleneksel bir sanat galerisi görünümünü almıştır.

Aynı göç güzergâhında aynı geleneksel havayı birleştiren motifler de ortaya çıkmış, renkler ve şekiller birbirlerinden alıntılar yapmışlardır. Bu bakımdan; Sivas Şarkışla kiliminde bulunan bir motif Konya'da, Kayseri'de veya Kırşehir'de; daha da ileri giderek Balıkesir veya Çanakkale'de dokunan bir yaygıda pek alâ rastlanabilecek duruma gelebilmiştir. Halep'ten devam ederek Anadolu'ya, Sivas veya Kayseri'ye göç eden Reyhanlı Türkmenleri'ne ait motifler Hatay'da, Malatya'da, Sivas'ta veya Kayseri'de karşımıza çıkabilmektedir.

Bunu söylemekle kısmi olarak etkilenen bazı motiflerin artık ulusallaştığını da söyleyebilmek mümkün değildir. Halı ve kilimlerdeki genel desen anlayışı ve motif teferruatları aslında çok da tekeli olduğundan belirli bölgelerin yaygılarına bakarak onları isimlendirebilmek Anadolu halı ve kilimlerimizin belki de en önemli özelliklerindedir. Sivas gibi çok geniş bir il haritasında Divriği, Şarkışla veya Zara yaygılarını etiketleyebilmek bu yüzden mümkün olmaktadır.

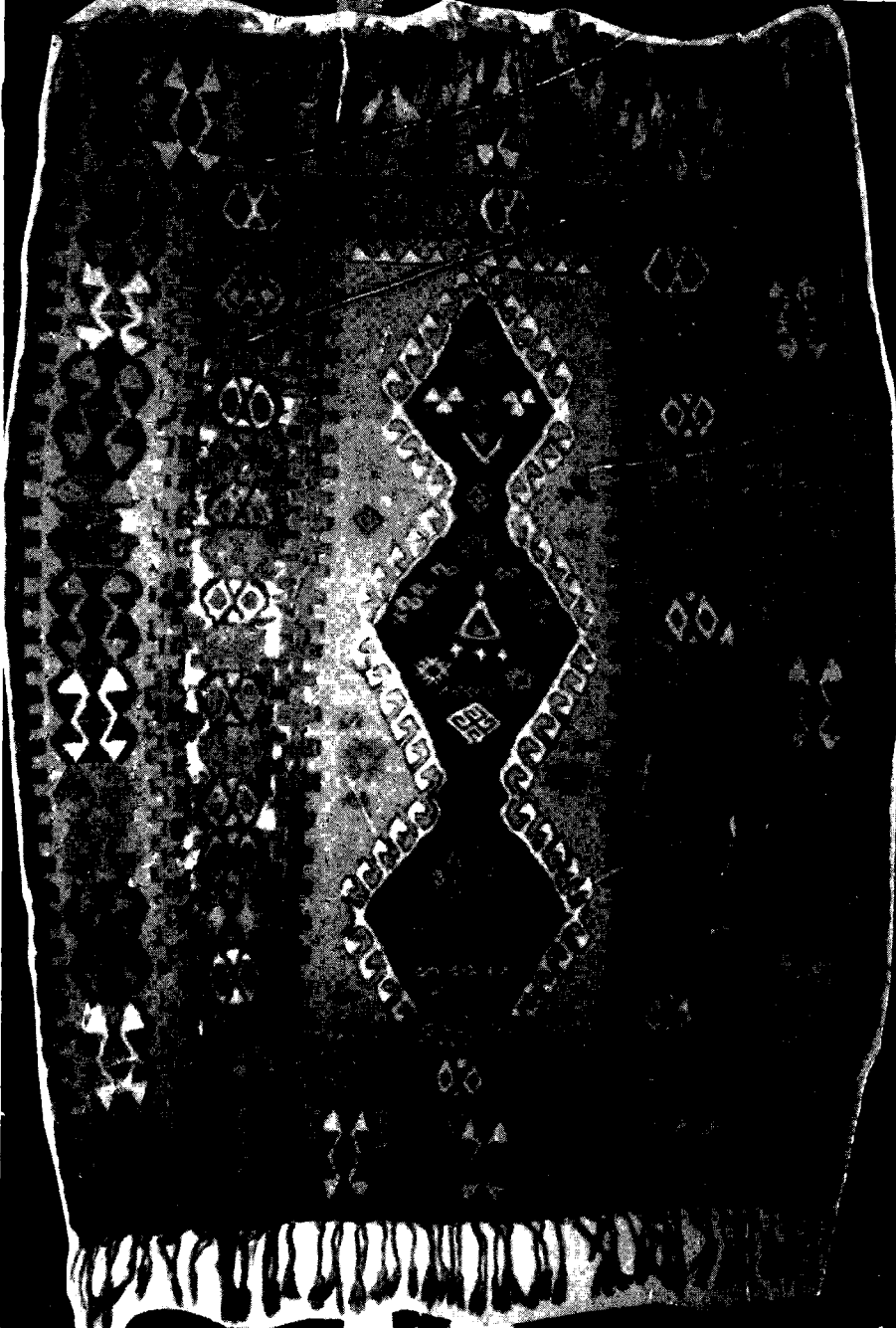
Makalede yer alan her kilim seccade belirli resim numaraları ile aynı sayfada envanter edilmiştir. Bu yüzden ayrıca bir metin ile teknik betimleme yapılmamıştır. Umuyoruz burada verilen küçük örnekler Sivas ve çevresinde hâlâ yaşamakta olan dokuma yaygı geleneğimizin yapısı ve özellikleri hakkında bir fikir verebilsin.

* Fahrettin Kayıpmaz - Naciye Kayıpmaz, Sumer Halı, Ürün Geliştirme Müdürlüğü uzmanları, ISPARTA.

Resim: 1- Kilim Seccade. Yün
Sivas Uzunyayla tarafında dokunmuş olabilir.
Ölçüsü: 113 x 163 cm
Bulunduğu yer: Sivas Merkez Yiğitler Camii
Düz atkı yüzü ilikli kilim

Geniş üç adet bantla çevrelenmiş bordür sıralarında dıştaki ilk sırada mavi abraşlı zemin üzerinde Sivas çevresinde "kurtizi" adı verilen motifler sıralanmıştır. İkinci bordürde ve mihrap nişi içindeki zeminde bulunan motifler Sivas'ın güney kesimlerinde Şarkışla ve Kangal civarındaki köylerde yerleşmiş bulunan "Avşar" Türkmenlerinin sıklıkla yaptıkları ve dokumalarında kullandıkları "basamaklı poligon" da denilen "Türkmen" motifleridir. Mihrap nişi zemini kırmızı, nişin eğri düz ve küçük başlıklı üst kısmı yeşil zeminlidir.

Resim: 2- Kilim Seccade. Yün
Sivas Şarkışla çevresinde dokunmuş olabilir.
Ölçüsü: 107 x 148 cm
Bulunduğu yer: Sivas Ulu Camii
Düz atkı yüzü ilikli kilim
Portakal rengi sarı ve kahverengi zeminli kalın iki bordürlü; dış bordüründe simetrik "koçboynuzu" motifli, Seccadenin yeşil orta zemininde, dışarıya kancaları bulunan ve Şarkışla kilimlerindeki "top" göbek motiflerini hatırlatan, zig-zaglı mihrap nişi-bulunmaktadır. Mihrap nişinin kırmızı zemininde küçük ve çeşitli rozet motifleri vardır.

Resim: 3- Kilim Seccade. Yün

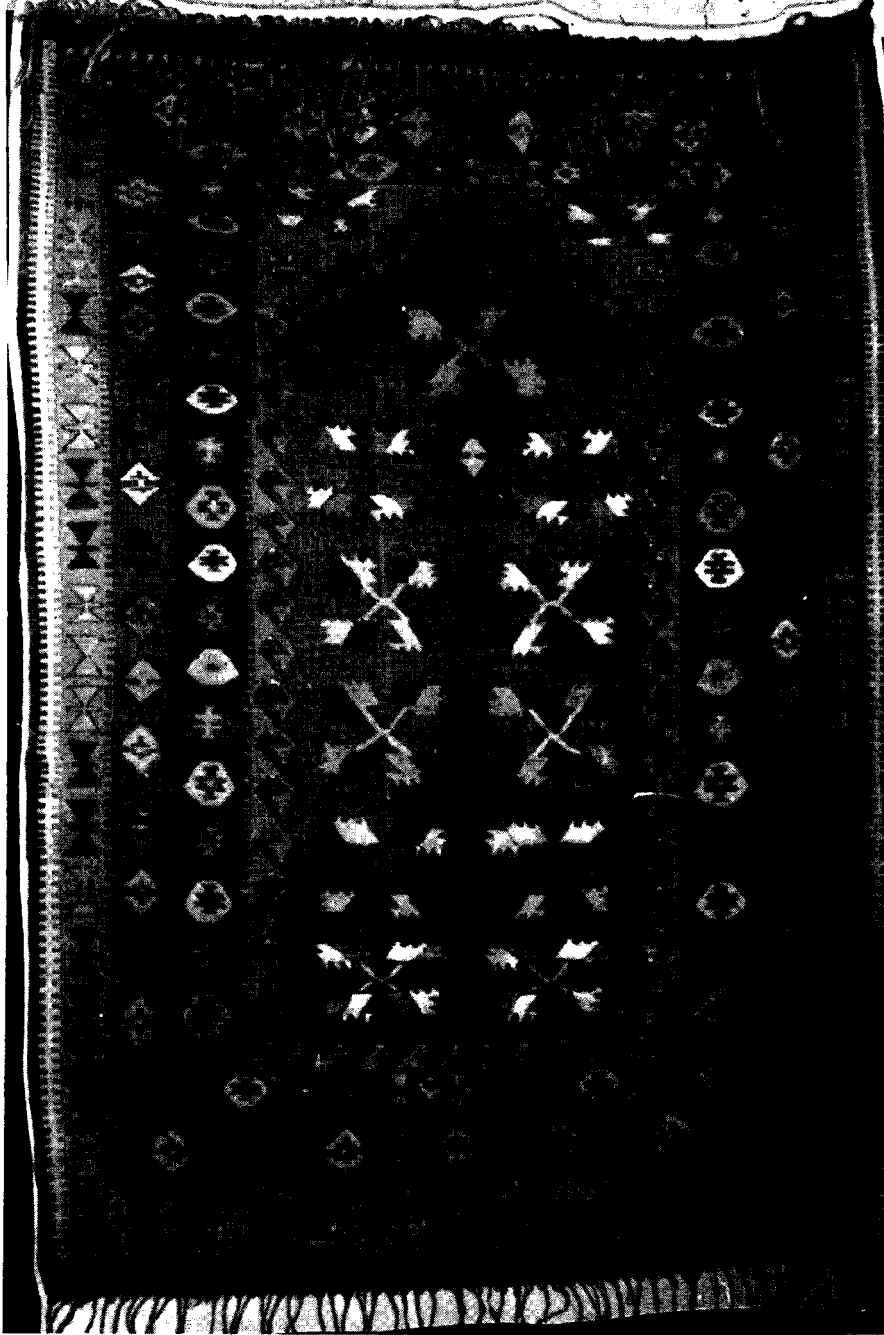
Sivas Şarkışla çevresinde dokunmuş olabilir.

Ölçüsü: 100 x 154 cm

Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Abdülvahabgazi Camii

Düz atkı yüzü ilikli kilim

Kırmızı zeminli mihrap nişinde, alt kısımda dört yapraklı bitki motifi (Resim: 4) üst kısımda ise üst üste üç adet kandili andıran büyük bitkisel formlu motifler bulunmaktadır. Kilim seccadenin mihrabının üstünde ve üstteki kandile benzer motif altlarında İç Anadolu bölgesi dokumalarında çok sık kullanılan simetrik "elibeline" motifi bulunmaktadır. Üç sıralı bordürlerde zemin renkleri değiştirilerek kullanılmıştır. Ortada kandili hatırlatan motifler Sivas, Şarkışla ilçesine bağlı Altunyayla kasabası (eski ismiyle Tonus)'da dokunan ve Tonus Halıları olarak bilinen seccadelerde de bulunmaktadır.

Resim: 4- Kilim Seccade. Yün

Sivas Şarkışla çevresinde dokunmuş olabilir.

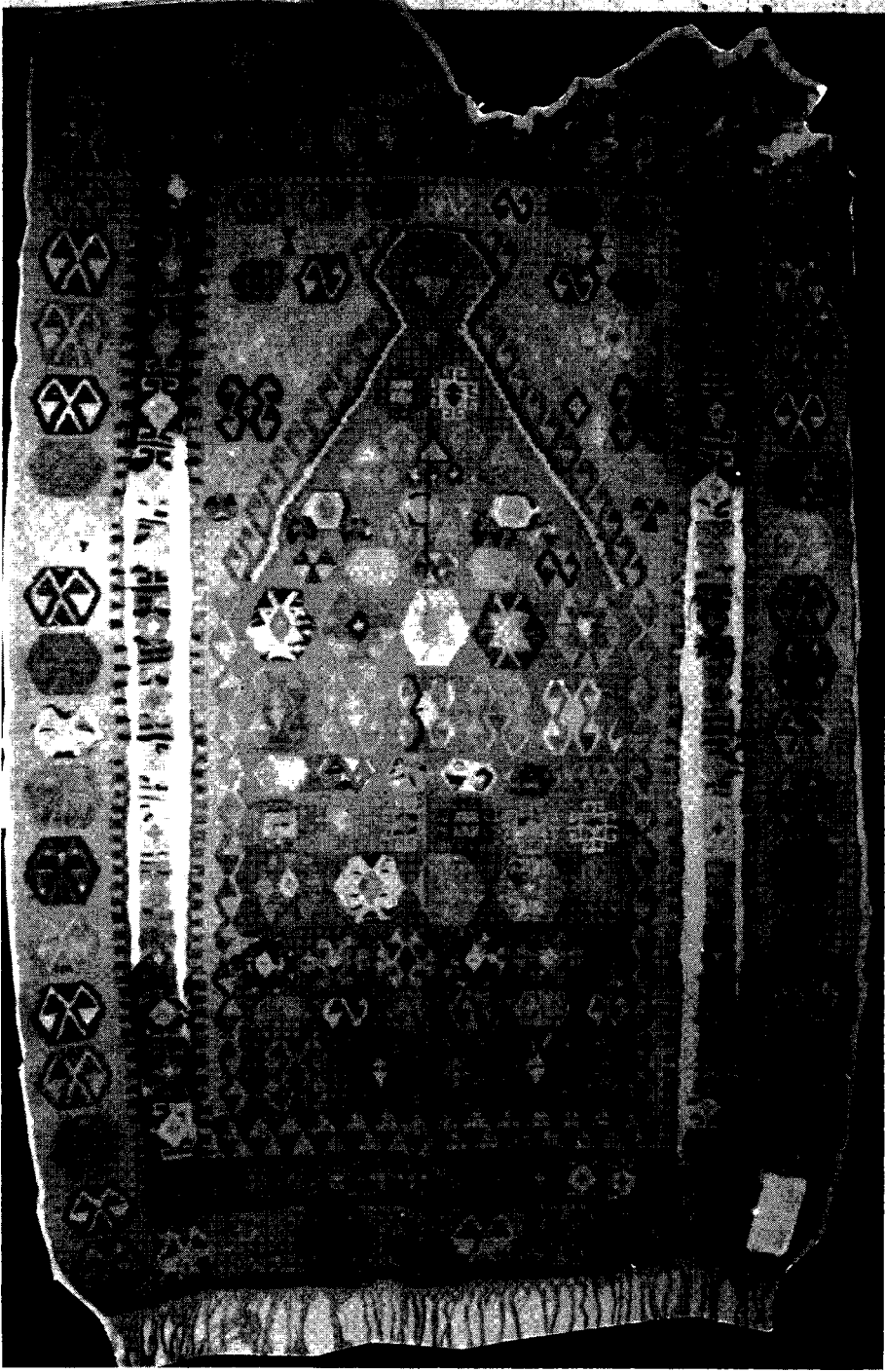
Ölçüsü: 110 x 158 cm

Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Çukurpınar Camii

Düz atkı yüzlü, ilikli sarma konturlu kilim

Üç sıralı bordür içinde iç kısma doğru kancalı ve kırmızı zeminli mihrapı bulunan bir seccadedir.

En dışta "muska" motifinin bulunduğu bordürler ilikli kilim tekniği zorunluluğu ile taraklı bir kenetleme ile dokunmuştur. Mihrap nişi zemininde ikişerli suralar halinde yerleştirilmiş dört yapraklı bitkisel motifler bulunmaktadır.

Resim: 5- Kilim Seccade. Yün

Sivas çevresinde dokunmuş olmalıdır.

Ölçüsü: 120 x 164 cm

Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Saitpaşa Camii

Düz atkı yüzü ilikli kilim

Portakal sarısı dış ve siyah zeminli ikinci bordüründe "koçboynuzu" motifleri bulunan kilim seccadenin mihrap nişi kırmızı zeminlidir. Bu zeminde "kurtizi" ve "koçboynuzu" motifleri düzenli sıralarla doldurulmuş durumdadır. Mihrap nişinin üst kısmını belirleyen üçgen içine, ayrıca siyah ve beyaz çizgi ile mihrap alınlığı işlenmiştir.

Resim: 6- Kilim Seccade. Yün

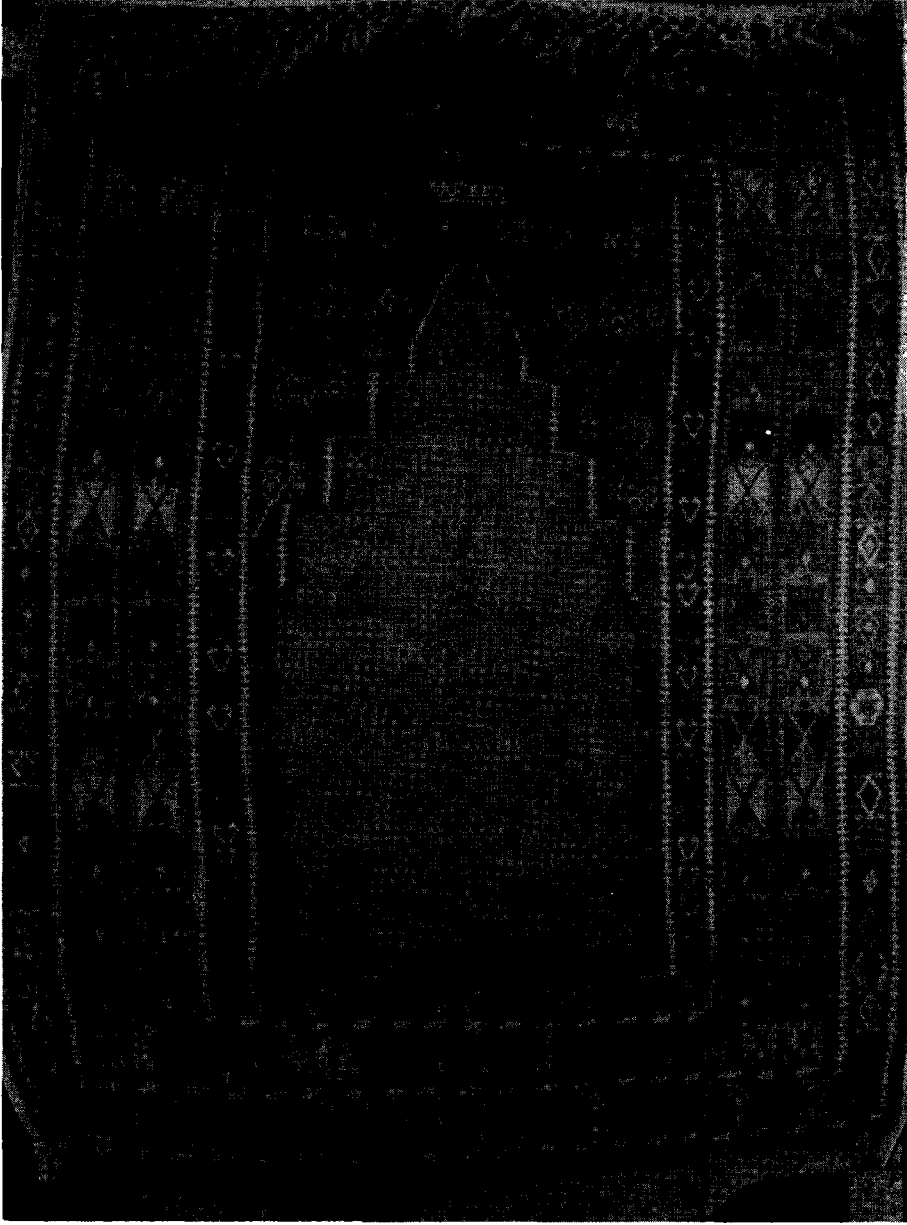
Sivas çevresinde dokunmuş olmalıdır.

Ölçüsü: 120 x 175 cm

Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Selimağa Camii

Düz atkı yüzü ilikli kilim

Kilim seccadenin siyah zeminli birinci bordüründe Şarkışla'da "kurtizi" adıyla bilinen motiflerle "Mühr-ü Süleyman" da denilen altı köşeli yıldız motifleri bulunmaktadır. Portakal sarısı ikinci bordür zemininde "kurtizi", mavi renkli üçüncü bordür zemininde ise Avşar'lı "Türkmen" motifi ile "koçboynuzu" motifi sıralanmaktadır. Kırmızı orta zeminde, siyah konturlu, küçük, yeşil zeminli mihrap nişi bulunmaktadır. Bu niş üstünde iki yanda kandiller yer alır.

Resim: 7- Kilim Seccade. Yün

Sivas Zara'da dokunmuş olabilir.

Ölçüsü: 127 x 160 cm

Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Osmanpaşa Camii

Düz atkı yüzütlü ilikli kilim

İlk bakışta Doğu Anadolu bölgesi, Kars-Kağızman veya Bayburt dokumalarını andıran bu kilim, en dış bordürü ve mihrap alanındaki motifleri; özellikle de Zara kırmızısı hakim renkleri ile Zara'da dokunduğunu tahmin ettiğimiz bir kilimdir. Sivas, Zara çevresinde çok miktarda Kars, Kağızman'dan gelen ve genellikle 93 muhaciri olarak bilinen yerleşimlerin bulunması da bu fikri güçlendirmektedir.

Resim: 8- Kilim Seccade. Yün

Sivas Şarkışla çevresinde dokunmuş olmalıdır.

Ölçüsü: 100 x 144 cm

Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Hocaimam Camii

Düz atkı yüzü ilikli kilim

Kilimin mavi zeminli tek bordüründe alt ve üst panoda alternatif sıralı üçgen formlu "göz" motifini, yan kısımlarda ise "elibelinde insan" figürü de diyebileceğimiz motifleri bulunmaktadır. Seccadenin kırmızı orta zemini içinde, siyah konturlu ve açık kahverengi zeminli mihrap nişi yer alır. Mihrap nişi içinde alnuktan sarkan uzunca bir zincir ile yanlara doğru açılmış kandiller bulunmaktadır.

Resim: 9- Kilim Seccade. Yün

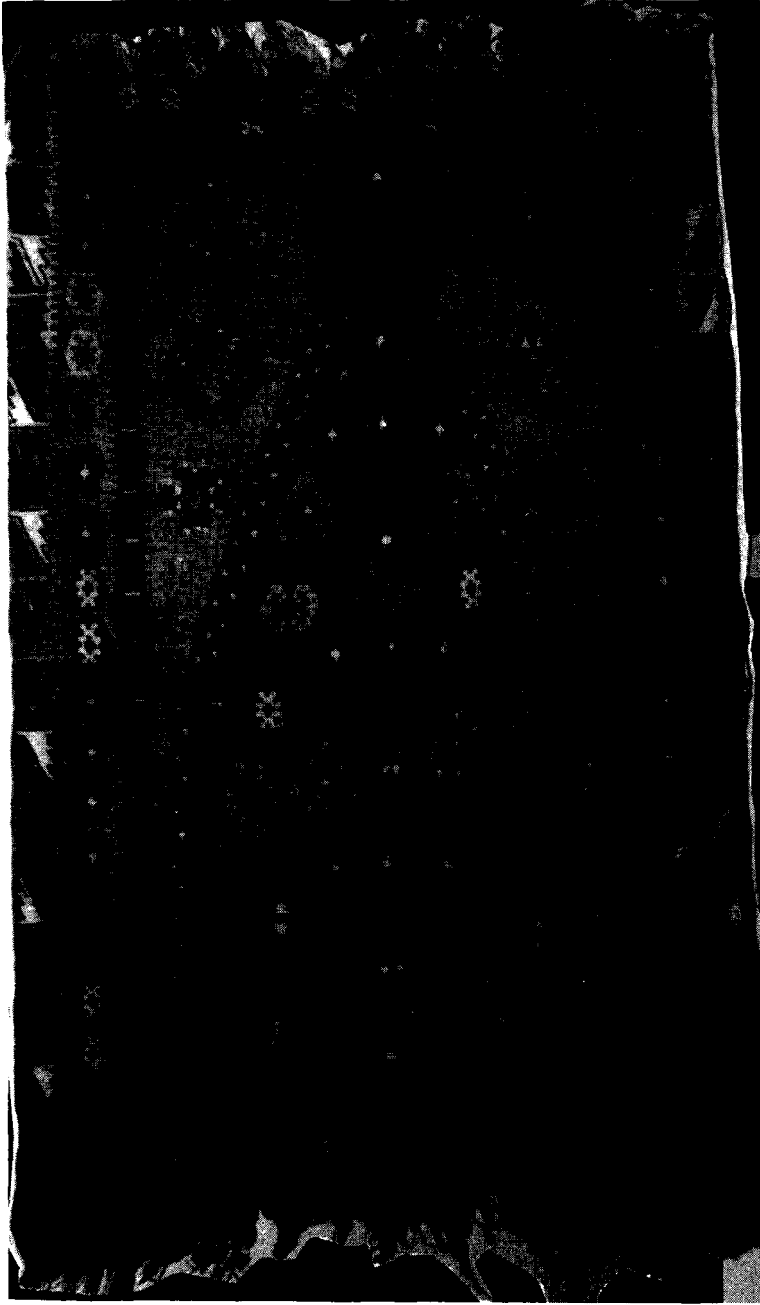
Sivas Şarkışla çevresinde dokunmuş olmalıdır.

Ölçüsü: 106 x 166 cm

Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Abdulvahabıgazi Camii

Düz atkı yüzütlü ilikli kilim

İç Anadolu bölgesindeki geniş bir alanda Konya, Kayseri ve Kırşehir gibi önemli yaygı dokuma merkezlerinde dokumalarda kullanılan motiflerde birbirlerine yakın ilişki bulunmaktadır. Sivas'ın da bu yay içinde kaldığı düşünülürse aynı karakterlerden etkileneceği muhakkaktır. Elimizdeki bu kilimin en dış bordüründe yer alan Şarkışla'da, "eğem" denilen motif, Anadolu'da yaygın olarak kullanılmıştır.

Resim: 10- Kilim Seccade. Yün

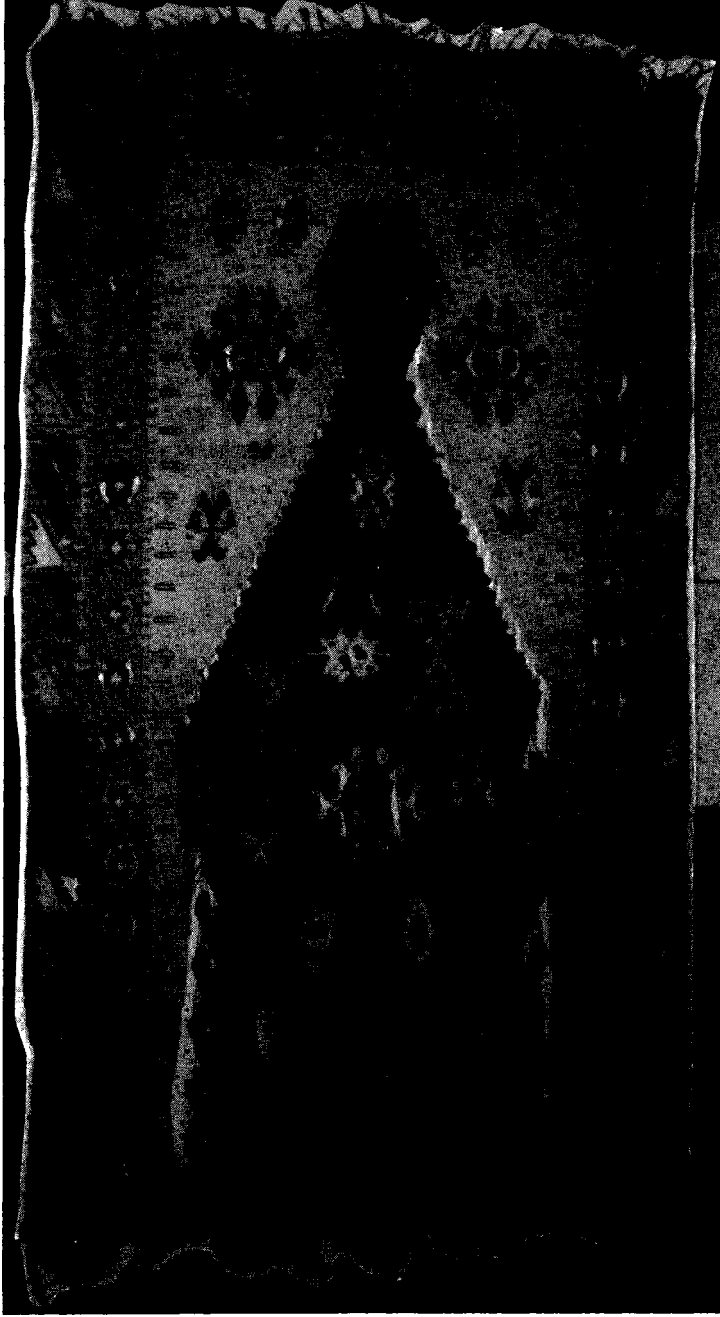
Sivas Şarkışla çevresinde dokunmuş olmalıdır.

Ölçüsü: 101 x 170 cm

Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Şakirbey Camii

Düz atkı yüzü ilikli kilim

Bu kilim seccade, Resim: 9'daki karakterleri yaklaşık aynı tarzda devam ettiren bir Şarkışla dokumasıdır. Mihrap nişinin üst kısmı bu kilimde küçük bir alınlık yaparak kandil zinciri aynı şekilde tekrarlanmıştır. Mihrap alınlığının iki yanındaki baklava formu bir çerçeve içinde bulunan motif, yaygın olarak Şarkışla'da kullanılan "kivrımlı" motiftir.

Resim: 11- Kilim Seccade. Yün

Sivas Şarkışla çevresinde dokunmuş olmalıdır.

Ölçüsü: 92 x 162 cm

Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Yeni Cami

Düz atkı yüzütlü ilikli kilim

Resim: 9 ve Resim: 10'da görülen Şarkışla kilim seccadeleri ile aynı özelliklerde bir kilimdir. Özellikle kırmızı zeminli mihrap nişleri ve doldurma rozet motifler yaklaşık aynı tezgahlardan çıkmış intibaiyi vermektedir. Farklı olarak bu seccadede kandil yapılmamış ve "kıvrımlı" motifi çerçevesiz ve daha belirgin olarak kullanılmıştır.

Resim: 12- Kilim Seccade. Yün

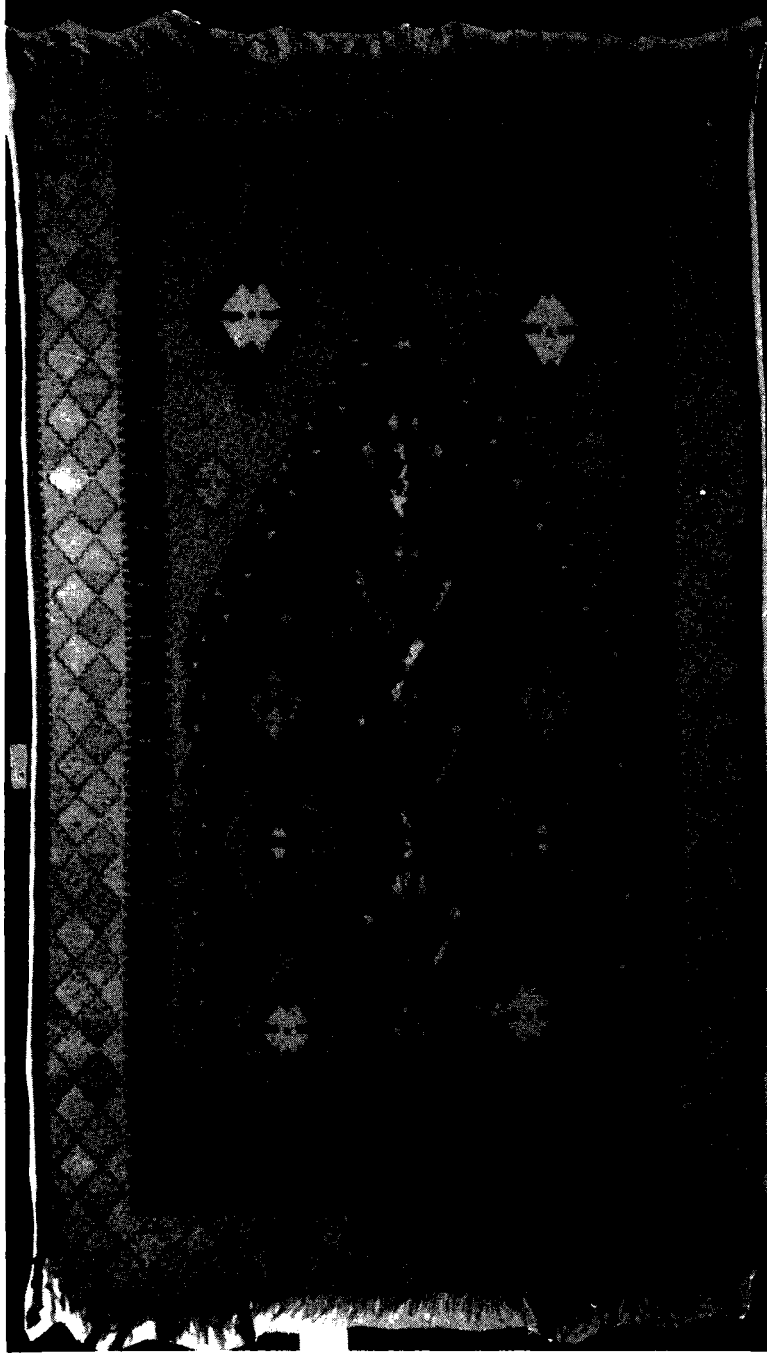
Sivas çevresinde dokunmuş olmalıdır.

Ölçüsü: 120 x 150 cm

Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Ulu Cami

Düz atkı yüzlü ilikli kilim

Sivas merkez köylerinde dokunmuş olması büyük bir olasılık olan bu seccadede, mihrap nişi tabandan itibaren zig-zaglar yaparak düzensiz bir eğri ile alınlığa ulaşmaktadır. Yeşil orta zeminde "saçbağı" ve "göz" motifleri bulunmaktadır. Kırmızı zeminli asıl bordürde siyah konturlu beyaz bir şerit zig-zag yaparak kilimi çepeçevre dolanmaktadır.

Resim: 13- Kilim Seccade. Yün

Sivas Şarkışla çevresinde dokunmuş olabilir.

Ölçüsü: 98 x 164 cm

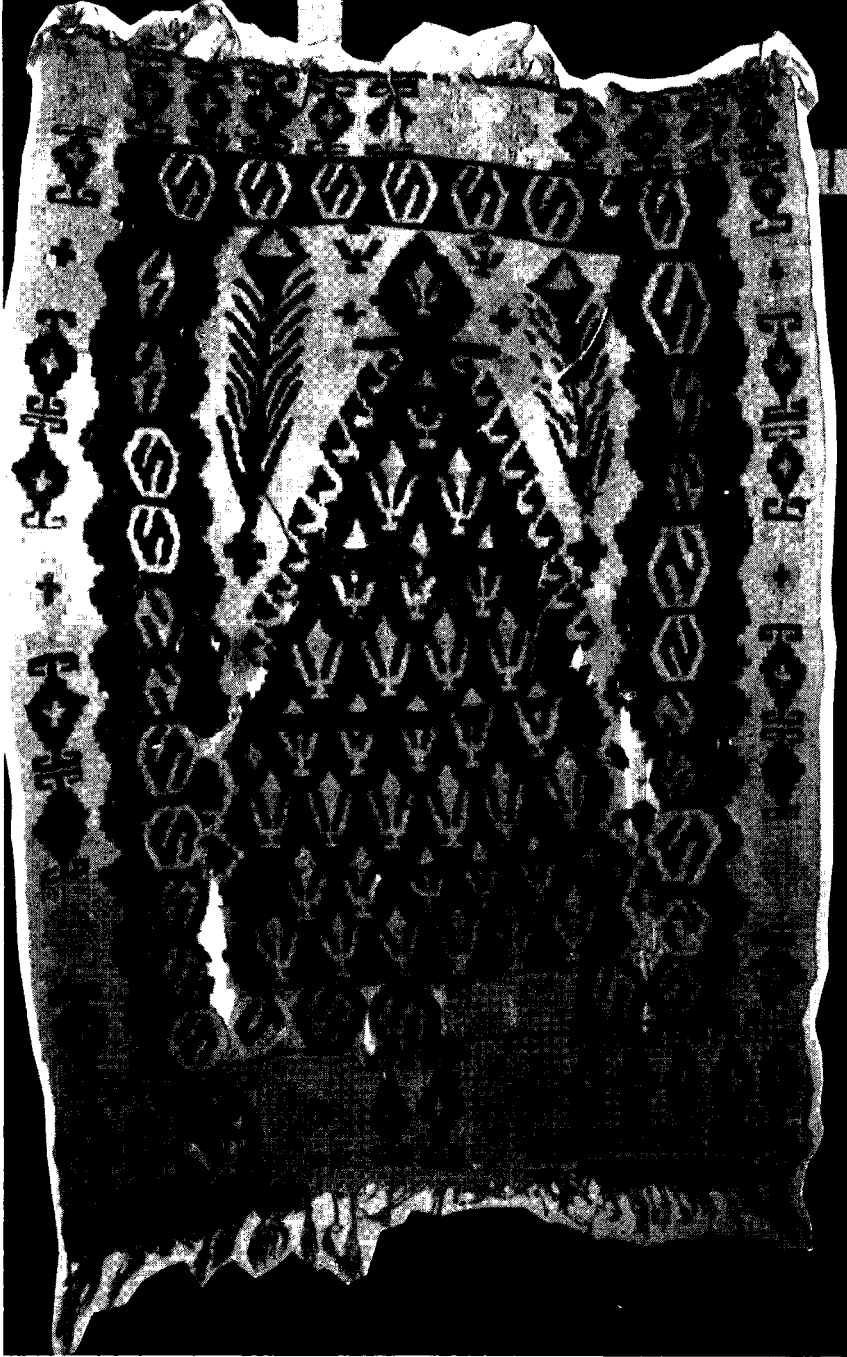
Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Büyükkazancılar Cami

Düz atkı yüzüli ilikli kilim

Yeşil orta zemin içinde kırmızı mihrap nişi ve kandil motifi ile Şarkışla kilimlerini hatırlatan bu seccade, bordüründeki pek alışılmayan sarı ve mavi renkli ve genelde Kafkas halılarında görülen bordür motifi ile değişiklik göstermektedir. Şarkışla kilimlerinde alışılmayan ve Batı Anadolu Aydınlı Yörüklerinin kullandığı madalyon motifi de bu kilimde kullanılmıştır.

Resim: 14- Kilim Seccade. Yün
Sivas Şarkışla çevresinde dokunmuş olmalıdır.
Ölçüsü: 95 x 140 cm
Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Alibaba Camii
Düz atkı yüzü ilikli kilim
Mavi zeminli tek bordürde "eğem" motifli; kahverengi orta zemin içinde kırmızı mihrap nişli kilim seccadedir. Özellikle mihrap nişi içindeki motifleri ilginçtir.

Resim: 15- Kilim Seccade. Yün

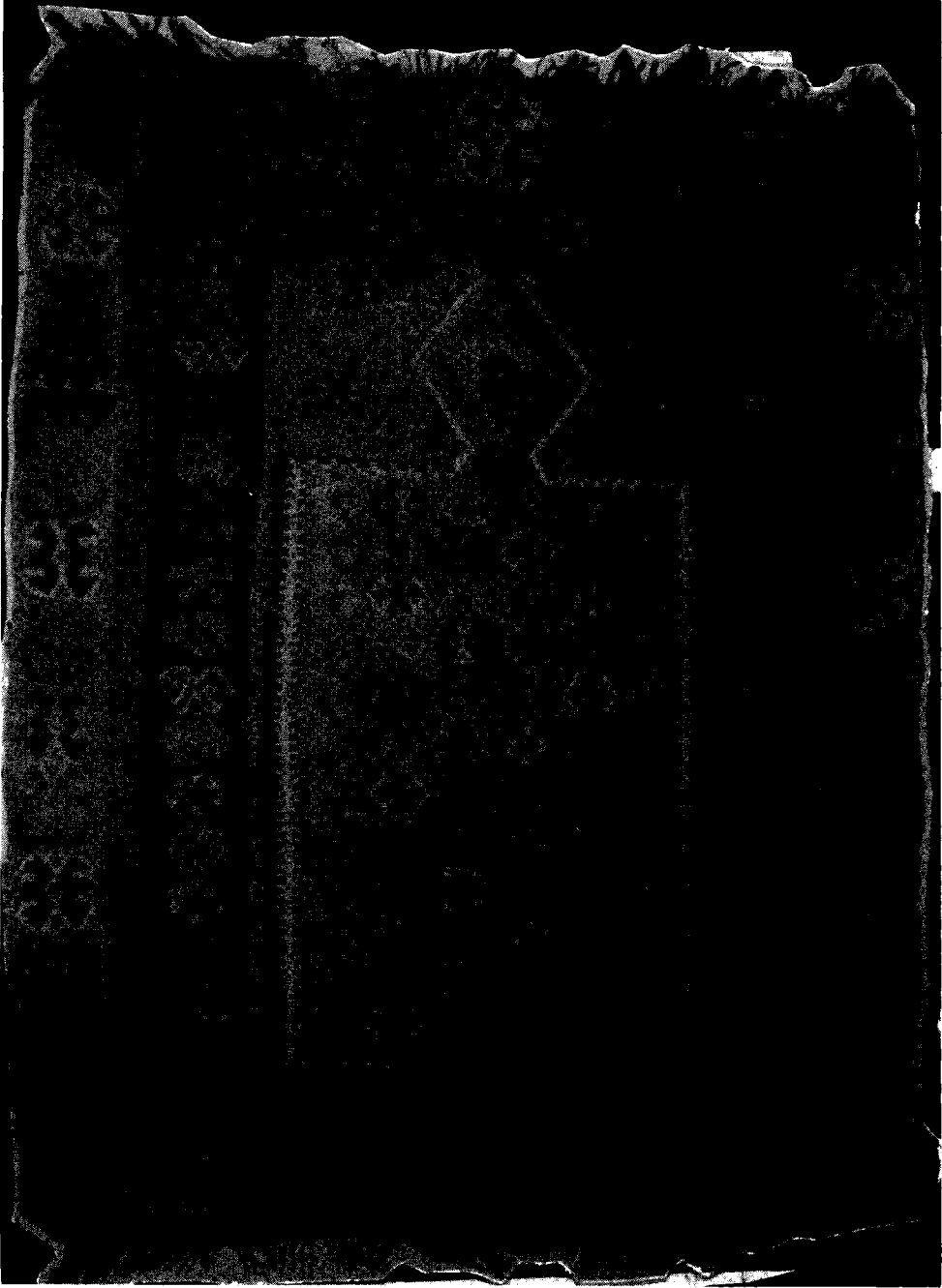
Sivas çevresinde dokunmuş olmalıdır.

Ölçüsü: 84 x 122 cm

Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Hoca Sofuyusuf Camii

Düz atkı yüzü ilikli kilim

Sarı zeminli kilim seccadenin siyah zeminli bordürü içinde altı köşeli rozetli "S" motifi bulunmaktadır. Kırmızı zeminli mihrap nişi içinde ağaç motifleri ile alınlıktaki hayat ağacı motifleri kilim seccadeye ayrı bir özellik vermektedir.

Resim: 16- Kilim Seccade. Yün

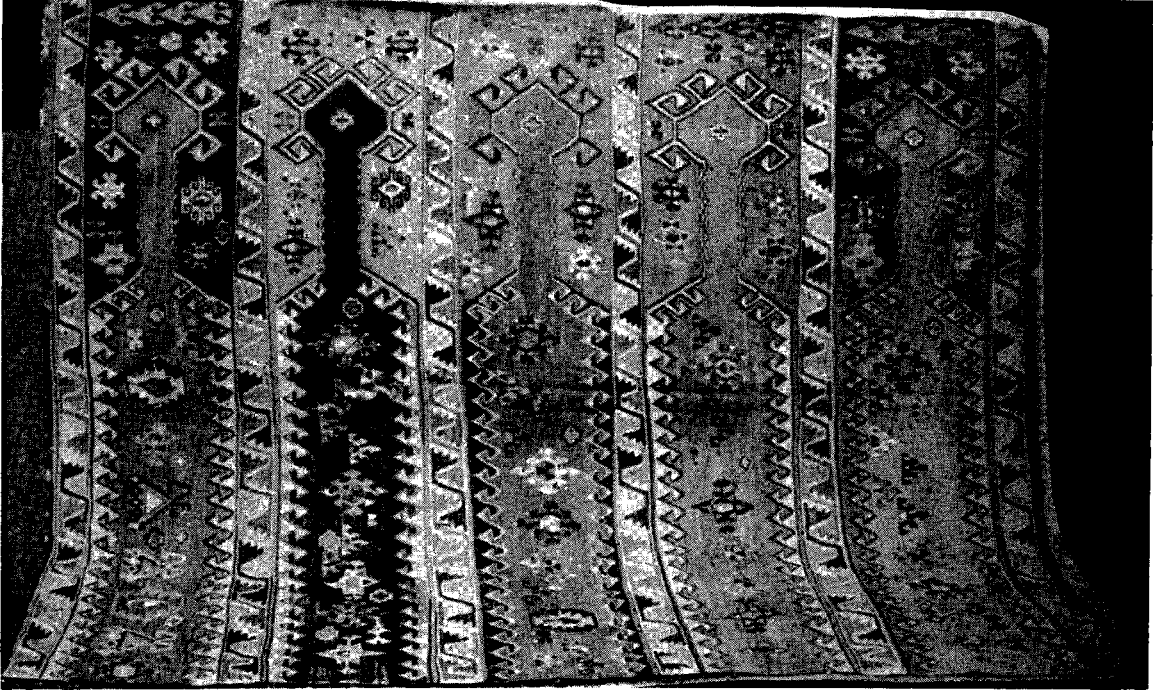
Sivas çevresinde dokunmuş olabilir.

Ölçüsü: 117 x 147 cm

Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Kerimçavuş Camii

Düz atkı yüzü ilikli kilim

Konya Obruk kilimleri ile Malatya kilimlerini de hatırlatan bu kilim seccade Sivas ve çevresinde dokunmuş olmalıdır. Merkez Himmetfakı köyünde dokunan kilimlerde kullanıldığı şekildeki "koçboynuzu" motifleri bu kilimde kullanılmıştır.

Resim: 17- Saf Seccade. Kilim Yün

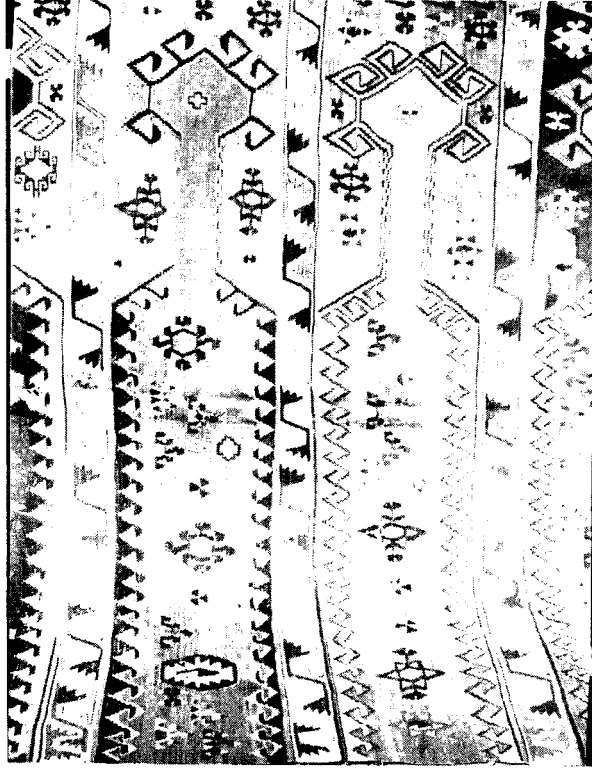
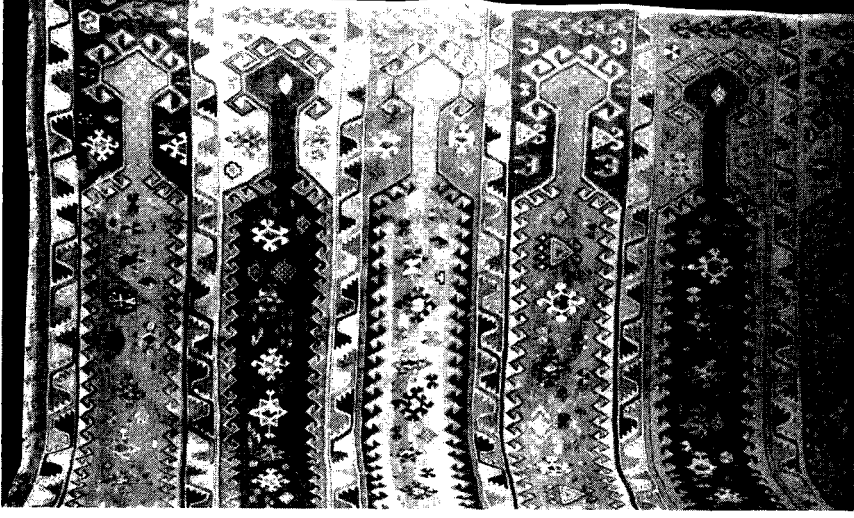
Sivas Şarkışla çevresinde dokunmuş olmalıdır.

Ölçüsü: 187 x 370 cm

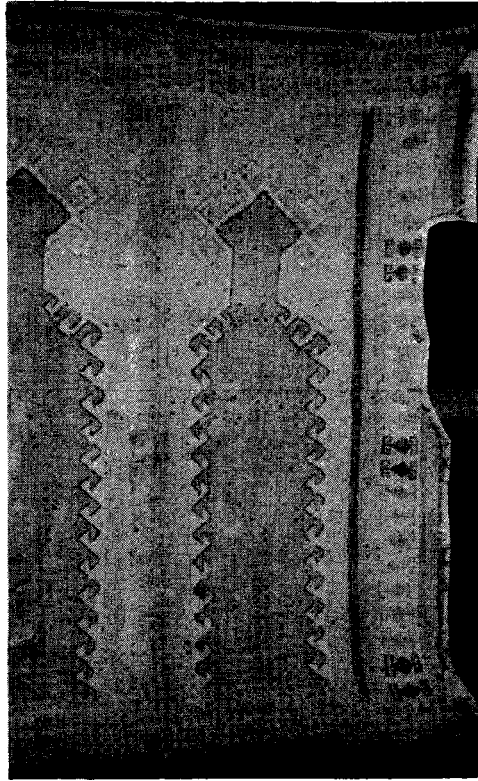
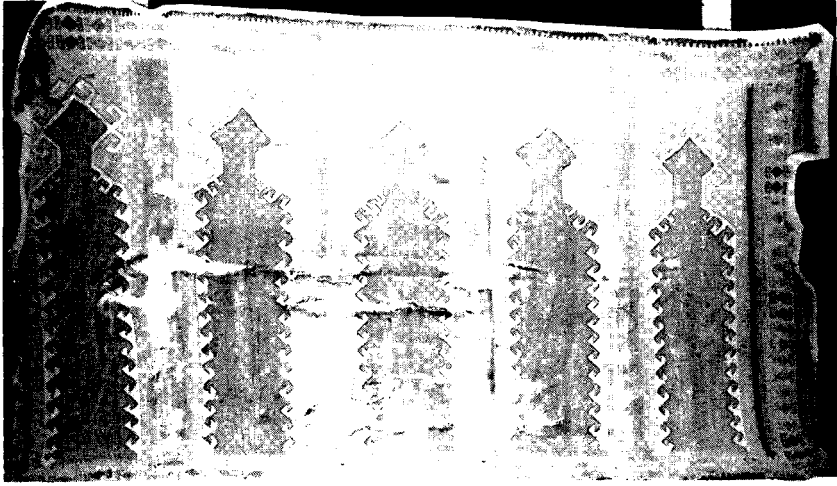
Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Hocayusuf Camii

Düz atkı yüzlü ilikli kilim

Sekiz adet mihrabın bulunduğu saf seccade kilimin mihrap nişi içleri Şarkışla motifleri ile doldurulmuş; mihrap zeminleri, "eğem" bezeli bordürlerle birbirlerinden ayrılmıştır. Mihrabı belirleyen alınlıklar, dar ve uzun bir boğumla başlığa ulaşılan formda düzenlenmiştir. Başlıklar, dışarıya dönük iri kancalarla desteklenmiştir.

Resim: 18- Saf Seccade. Kilim Yün
Sivas Şarkışla çevresinde dokunmuş olmalıdır.
Ölçüsü: 162 x 365 cm
Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Çukurpınar Camii
Düz atkı yüzlü ilikli kilim
Resim: 17'de görülen saf seccade kilimle aynı özelliklerdedir. Mihrap nişi ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Resim: 19- Saf Seccade. Kilim Yün
Sivas çevresinde dokunmuş olabilir.
Ölçüsü: 160 x 265 cm
Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Sait Paşa Camii
Düz atkı yüzlü ilikli kilim
Bu makalede ele alınan kilim seccadeler içinde daha erken döneme ait olan bir saf seccadedir.
Tek sıralı bordürü ve beş adet mihrap nişi, tamamen sade dokunmuştur.

Resim: 20- Kilim Seccade. Yün

Erzurum-Kars göçmenleri tarafından Sivas'ta dokunmuş olabilir.

Ölçüsü: 136 x 212 cm

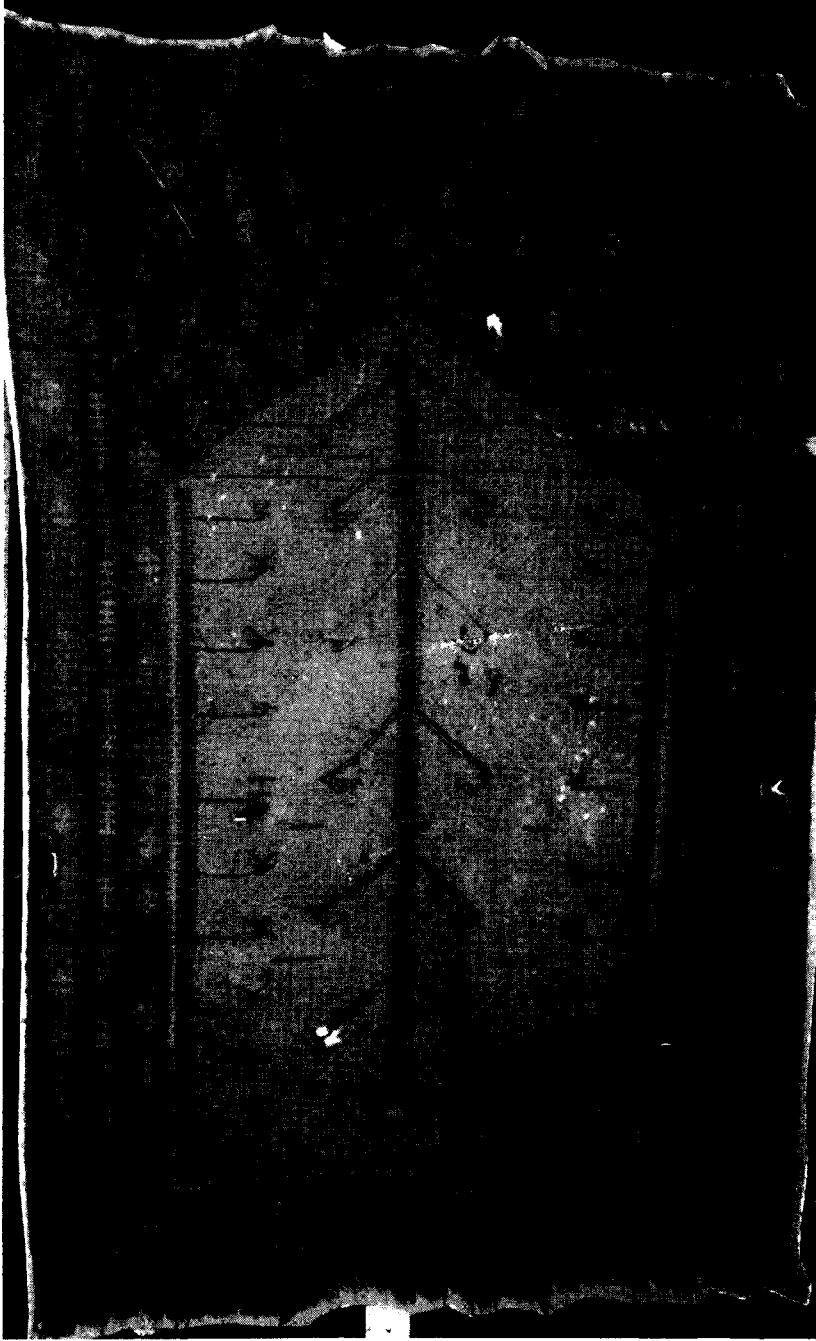
Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Hacıbekirağa Camii

Düz atkı yüzlü ilikli kilim

Doğu Anadolu kilimlerinde kullanılan bordür motifleri bu seccadede görülmektedir. Yeşil mihrap nişi zemini ile de aynı karakter devam ettirilmiştir. Sivas ve çevresinde 93 muhaciri olarak Erzurum ve Kars'tan gelen önemli oranda yerleşimler bulunmaktadır. Bu nedenle Sivas camilerinde önemli oranda Erzurum ve Kars motiflerinin bulunduğu yaygınlığı görmek mümkündür. Kilimlerin daha geç dönemlere tarihlenmesi nedeniyle bu kilimlerin Sivas'a göçten sonra yapılarak camilere vakfedildiği düşüncesi daha tatmin edici gözükmemektedir.

Resim: 21- Kilim Seccade. Yün
Erzurum-Kars göçmenleri tarafından Sivas'ta dokunmuş olabilir.
Ölçüsü: 128 x 200 cm
Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Aliçavuş Camii
Düz atkı yüzü ilikli kilim
Resim: 20'deki kilim seccade ile aynı özelliklerde bir kilim seccade.

Resim: 22- Kilim Seccade. Yün

Sivas Zara'da dokunmuş olmalıdır.

Ölçüsü: 95 x 150 cm

Bulunduğu yer: Sivas Merkez, Ece Camii

Düz atkı yüzlü ilikli, kimi yerinde sarma konturlu kilim

Üç sıralı kırmızı zeminli bordürlerde ve mihrap alınlığında devamlı tekrarlanan "muska" veya "nazarlık" motifli kilimin sarı zeminli mihrap nişinde kandil asılıdır. Orta bordüründeki tarak motifleri ilginçtir.

